

תלמוד ומעשה

הרב אברהם קורצווייל

תוכן

1. שיטות הראשונים
 - א. שיטת רש"י בביק
 - ב. שיטת ר"ת
 - ג. שיטת רש"י בקידושין
 - ד. שיטת הרמב"ם
2. מצוה שאי אפשר לקיים ע"י אחרים
3. שיטת שו"ע הרב
4. ישוב הקשיים באופן אחר
5. ערך לימוד תורה מול ערך קיום תורה [על פי המהר"ל]

1. שיטות הראשונים

עיינן בסוגיה בקידושין דף מ ע"ב "נשאלה שאלה זו בפניהם תלמוד גדול או מעשה גדול" וכו' ובתוס' שם ד"ה "לימוד".

ובסוגיה בב"ק דף יז ע"א: "אפילו קיים אמרינן לימד לא אמרינן וכו' וברש"י ותוס' שם.

א. שיטת רש"י בב"ק¹:

ר' יוחנן אומר שם שעל מטתו של אדם גדול מניחים ס"ת ואומרים קיים זה מה שכתוב בזה אבל אין אומרים לימד וכו'. כי לימד עדיף מקיים.

ומקשה הגמרא: "והאמר מר גדול לימוד תורה, שהלימוד מביא לידי מעשה? לא קשיא - הא למיגמר הא לאגמורי".

ופרש"י: "מביא לידי מעשה. אלמא מעשה עדיף".

והתוס'² הקשו עליו דא"כ הסוגיות סותרות. כי בקדושין אומרת הגמרא "שהתלמוד מביא לידי מעשה" כדי לפרש מדוע התלמוד גדול. ואילו כאן בב"ק משתמשת הגמרא באותה אימרה כדי להוכיח שהמעשה גדול!

והנה השל"ה³ כתב שיש לתרץ את שיטת רש"י על פי דעת היש מפרשים שמובאים בתוס'⁴ קדושין ד"ה "תלמוד". וזה לשונם:

ויש מפרשים דאדם שלא למד עדיין, ובא לימלך אם ילמוד תחילה או יעסוק במעשה, אומרים לו למוד תחילה לפי שאין ע"ה חסיד, אבל אדם שלמד כבר המעשה טוב יותר מלימוד עכ"ל.

והנה השל"ה זכה לכוון בזה לתוס' רבנו פרץ בב"ק (שם) שתירץ את שיטת רש"י על פי היש מפרשים הנ"ל. עיי"ש.

ונמצא לפי פירוש זה שהמעשה הוא תכלית הלימוד ולכן הוא עיקר, אבל לא ע"ה חסיד, וללא לימוד אי אפשר להגיע כלל למעשים. לכן בשלב ראשון ה"תלמוד גדול" במובן של קדימה בזמן ובזה עוסקת הגמרא בקדושין, אבל אדם שלמד כבר - המעשה טוב יותר מהלימוד כי המעשה הוא התכלית, ובזה עוסקת הגמרא בב"ק.

1 יז ע"א.

2 שם בב"ק (יז ע"א) ד"ה "והאמר", ובקדושין (מ ע"א) ד"ה "תלמוד".

3 מסכת שבועות ד"ה "כבר נתבאר".

4 מ ע"ב.

ב. שיטת ר"ת

שיטת ר"ת מובאת בקדושין ובב"ק באופן שונה.

בתוס' בקדושין מסכים ר"ת עקרונית לרש"י שהמעשה עדיף. וז"ל שם: **"כלומר למיגמר לדידה ודאי מעשה עדיף"**, אלא שמבחינת פירוש הסוגיות מפרש ר"ת אחרת, כי ר"ת אינו רוצה לפרש את אותה המימרא **"תלמוד גדול שתלמוד מביא לידי מעשה"** בשתי משמעויות מנוגדות – תלמוד גדול – מבחינת הקדימה, מעשה גדול – כי הוא התכלית.

לכן מפרש ר"ת את הסוגיה בקדושין⁵ **"תלמוד גדול"** וכו', על פי מסקנת הסוגיה בב"ק, **"בלאגמוריי"**. כלומר ללמד תורה לאחרים, התלמוד עדיף.

ומה המיוחד בללמד תורה לאחרים?

השל"ה (שם) פירש שבלימוד תורה לאחרים יש בחינה של מעשה. וז"ל השל"ה:

רק בלאגמורי התלמוד עדיף ממעשה משום שיש בלאגמורי שני עניינים – תלמוד ומעשה. דהיינו הדברי תורה שלומד והמעשה הטוב שמלמד לחבירו והמלמד תורה כאילו ילדו וכו'.

אמנם התוס' רבנו פרץ בב"ק כתב: **"לפי שמביא הרבים לידי מעשה"**. ולפי"ז אפשר לראות בלימוד תורה לאחרים בחינה של לימוד בלבד, ובכל זאת זה גדול באופן ערכי מהמעשה של היחיד כיון שמביא את הרבים לידי מעשה. לכן, אף שלדעת ר"ת המעשה עדיף מהתלמוד, וכמו שכתבו התוס' בקידושין לשיטתו, ללמד תורה לאחרים עדיף מהמעשה.

[ע"י במהרש"א בקדושין (שם) שהתקשה מדוע הוצרך ר"ת להודות לרש"י שהמעשה עדיף על לימוד תורה לעצמו, ולולי דבריו י"ל שר"ת הסכים לרש"י שהנימוק **"תלמוד מביא לידי מעשה"** הוא לטובת המעשה, כי המעשה הופך להיות התכלית, אלא אם כן נפרש **"תלמוד"** – לאחרים, ואז התכלית היא המעשה של הרבים ולא המעשה של היחיד ולכן גדול הלימוד לאחרים מהמעשה של היחיד, כי הלימוד לאחרים מביא את הרבים לידי מעשה].

אמנם מהתוס' בב"ק, ובעיקר מתוס' רבנו פרץ שם, משמע שר"ת חולק על רש"י באופן עקרוני וסובר שלימוד תורה לעצמו עדיף על המעשה. אמנם הנימוק הוא אותו הנימוק של רש"י: **"דאי אפשר לקיים המעשה א"כ למד"**⁶.

5 מ"ב.

6 לשון תוס' ר"פ.

וכך מסכם השל"ה את המחלוקת:

הכלל העולה מדברי שניהם: כי לא המדרש עיקר דק המעשה. ע"כ להשתדל אחר מעשים טובים שישנם לעשותם עדיף יותר מלהתעסק בלימוד. והני מילי בלימוד של עצמו אבל ללמד לאחרים או הלמוד עדיף, כי הוא כלול מתלמוד וממעשה, שזה בעצמו מעשה טוב מה שמלמד לאחרים. ומי שאינו יודע את הדינים, את המעשה אשר יעשה – או התלמוד גדול, ר"ל התלמוד מוקדם, שיותר טוב שילמד כדי שידע הדינים את אשר יעשה כי כן מוכרח לישב דברי רש"י, ומסתברא שגם ר"ת מודה בזה אף שמפרש הסוגיות בענין אחר.

ואכתוב את סיכומי בלשון קצרה:

1. בתחילת לימודו של אדם, קודם התלמוד למעשה, כי אם לא ילמד, לא ידע מה לעשות.
 2. לאחר שיודע מה לעשות – ושוב אין הלימוד מהווה אמצעי למעשה, עדיף להשתדל במעשים טובים, כי המעשה הוא התכלית [ועיין בהמשך מה שנכתוב בזה בדעת הרמב"ם].
 3. אם מלמד תורה לאחרים – זה עדיף מהכל, כי כלול בזה גם תלמוד וגם מעשה חסד. אי נמי, כי זה מביא את הרבים לידי מעשה [תוסי' רבנו פרץ].
- יתכן שרש"י הולך לשיטתו בגמרא בברכות⁷ **"כל העושה שלא לשמה נח לו שלא נברא"**.
- ופירש רש"י: **"פירוש שאינו לומד כדי לקיים אלא לקנטר" וכו'.**
- רש"י מפרש לימוד **"לא לשמה"** – לימוד שאינו ע"מ לקיים, והולך לשיטתו, כי הכוונה בלימוד תורה צריכה להיות אותה הכוונה שעבורה ניתנה מצוות תלמוד תורה. וכיון שמצות תלמוד תורה ניתנה, אליבא דרש"י, כאמצעי לקיום, ממילא לימוד תורה **"לשמה"** – היינו כדי לקיים. (אף שרש"י שם מודה שהביטוי **"לא לשמה"** מתפרש גם בלומד לשם כבוד. עיי"ש).
- והנה מסקנה זאת של רש"י בב"ק, ר"ת, שהלימוד הוא אמצעי לקיום, ולכן המעשה גדול יותר, מפורשת בשאלות דרב אחאי גאון פרשת לך לך (אם כי את הסוגיה בב"ק הוא מפרש אחרת מרש"י ותוסי', וכפי שכתבו התוסי' בשמו). וזה לשונו:
- ברם צריך, תלמוד ומעשה, איזה מהם קודם. מעשה עדיף, דתלמוד גופיה משום מעשה הוא דאתא דתנן לא המדרש עיקר אלא המעשה או דילמא תלמוד עדיף דאי לאו לא ידע למעבד מעשה וכו'.

לשאלתות, זהו מילתא דפשיטא, שמצות תלמוד תורה באה עבור המעשה. הרי זאת משנה מפורשת באבות. לפי"ז מסביר השאלתות מה היה הספק בויכוח ר' טרפון וחכמים בסוף פ"ק דקדושין: ר' טרפון חשב שהמעשה יותר גדול – כי הוא תכלית הלימוד, ואילו ר"ע וחכמים הכריעו נגדו משום שיש קדימה ללימוד, כי אם לא ילמד - כיצד ידע לקיים?

ואכן כתוב בתלמוד הירושלמי⁸: **"וכבר נמנו וגמרו בעליית בית אריס בלוד – התלמוד קודם למעשה"** וכי – לשון קדימה.

ג. שיטת רש"י בקדושין

אמנם רש"י עצמו כתב בקדושין⁹ **"שהתלמוד מביא לידי מעשה נמצאו שניהם בידו"** (דלא כפירושו בב"ק¹⁰) וכך כתב שם גם בחי' הריטב"א, ומזה משמע שיש בתלמוד תורה תוכן עצמי למצוה מלבד מה שמביא לידי מעשה.

א"כ משמע שיש כאן הכרעה **ערכית** ולא שאלה של קדימה, אף שע"י ההכרעה הערכית נוצרת גם קדימה ללימוד, ומ"מ **גם לשיטתם** משמע שלולי הבחינה של **"מביא לידי מעשה"** שיש בתלמוד, לא היתה עדיפות לתלמוד תורה על המעשה, כדמוכח בקידושין, שע"פ סברא זו היתה ההכרעה נגד ר' טרפון, כן פירש הריטב"א את הסוגיה בב"ק¹¹.

עיי"ש בחי' ריטב"א קדושין שמפרש את הסוגיה בב"ק [עפ"י גירסת פירוש רבנו חננאל וערוך ערך גדל]:

"דקיים – אמרינן, לימד - לא אמרינן" פי' – לימד הוי פחות מקיים. ומסיק שזה ב"לאגמורי". ונמצא לפי"ז ש"לאגמורי" זאת מציאות שבה מבודד רק יסוד המצוה שבלמוד תורה, ללא היסוד המעשי [כי זה מביא אחרים לידי מעשה, אבל לא את המלמד, וחייד קודמים], ואז המעשה קודם ללימוד. הרי להדיא כמו שכתבתי.

ומתוך שיטת הגאונים הזאת [רבנו חננאל, ערוך, וכן פירש בשאלתות דרב אחאי גאון] אנו למדים שהם לא החשיבו **"לאגמורי"** כלימוד תורה ומעשה חסד גם יחד. לכן לדעתם קיום מצוה מעשית עדיף. בטעם הדבר י"ל שמטרת עבודת ה' אינה עבור האדם [וכדקימ"ל שמצוות לאו להנות ניתנו] ולכן גם אם האדם נהנה מכך, אי אפשר לראות בלימוד תורה לזולת, מעשה של גמילות חסד.

8 פי"ג דפסחים, הלכה זי.

9 מ ע"ב.

10 יז ע"א.

11 יז ע"א.

[נ"ל שכל זה כשהמצוה "לאגמורי" אינה בבחינת 'ואי אפשר ע"י אחרים',
הא לא"ה, שאי אפשר ל"אגמורי" ע"י אחרים ואי אפשר לדחות, זה עדיף על
עיסוק בגמ"ח שאפשר ע"י אחרים].

ד. שיטת הרמב"ם

כתב הרמב"ם בפ"ג מהלכות תלמוד תורה :

אין לך מצוה בכל המצוות כולן שהיא שקולה כנגד תלמוד תורה,
אלא תלמוד תורה כנגד כל המצוות כולן שהתלמוד מביא לידי מעשה.
לפיכך התלמוד קודם למעשה בכל מקום.

הרמב"ם צירף כאן שני מקורות חז"ל: הסוגיא בקידושין¹² והמשנה בריש
פאה "ותלמוד תורה כנגד כולם".

ומפרש הרמב"ם ש"תלמוד תורה כנגד כולם" – מפני שתלמוד מביא לידי
מעשה. וז"ל הרמב"ם בפירוש המשניות¹³ בתרגום הרב קאפח שליט"א :

וכשתחקור זאת תמצא תלמוד תורה שקול כנגד כולם כי בתלמוד
תורה ידע האדם את כל זה כמו שבארנו בהקדמה, שהתלמוד מביא
לידי מעשה.

ומה שרמזו הרמב"ם למה שביאר בהקדמה – זה לשונו בהקדמה לפירוש
המשניות :

וכן אם היה האדם ירא ה' פרוש, מרחיק התענוגות זולתי בכדי קיום
הגוף, מתנהג בכל העניינים הטבעיים בדרך הממוצעת, והורגל בכל
המידות הטובות, אלא שאינו מלומד, גם זה חסר שלמות אלא שהוא
יותר שלם מן הראשון, לפי שמעשיו אלה אינם מתוך ידיעה ברורה
והכרה יסודית, ולפיכך אמרו חז"ל: לא בור ירא חטא וכו' ולכן תמצא
המצוה בכל התורה: ולמדתם ואח"כ לעשותם, התלמוד קודם למעשה
כי התלמוד מביא לידי מעשה".

לדעת הרמב"ם, כל דפוס של התנהגות קשור בלימוד וידיעה המחייבים
את ההתנהגות הזאת. לכן מרחיב הרמב"ם את דברי חז"ל שה"תלמוד מביא
לידי מעשה" גם לקשר שבין הפילוסופיה האלוקית וההתנהגות המוסרית.

אין התנהגות מוסרית שלימה ללא ידיעה ברורה ויסודית (דוקא!) של
השקפת עולם, ולכן יש זכות קדימה ללימוד על המעשה בכל התחומים¹⁴.

12 מ ע"ב.

13 פאה שם.

והנה הרמב"ם העדיף את לשון הירושלמי: **"קודם למעשה"** ולא את לשון הבבלי **"גדול מן המעשה"**. לכן, פשט דבריו מורה שגם הוא מפרש את הסוגיה בקידושין¹⁵ **לא באופן ערכי** אלא לגבי קדימה. הנה גם לפי רש"י בקידושין וחי' ריטב"א יש ללמוד קדימה על המעשה מכח עדיפותו הערכית, אבל עדיפות זאת קשורה בכך שלימוד מביא לידי מעשה ונמצאו שניהם בידו, אבל הרמב"ם הדגיש את הסברא שהלימוד מוכרח לבוא קודם למעשה בגלל חוסר היכולת לקיים ללא ידיעה ברורה ויסודית.

אדרבא, אם איתא לסברת הרמב"ם, די בסברא זאת ושוב א"צ לענין **ההקדמה** את סברת ריטב"א שיש עדיפות ערכית.

לכן משמע דרמב"ם מפרש את הסוגיה קדושין¹⁵ כדעת רש"י בב"ק והשאלתות.

14 יתכן שהרמב"ם סובר לשיטתו בפ"א ה"ב מה"ל תלמוד תורה: **"והענינים הנקראים פרדס, בכלל הגמרא הן"**. והרי לדעת הרמב"ם פרדס כולל את הפילוסופיה האלוקית כמו שנתבאר בפרקים הראשונים בה"ל יסודי התורה.

15 מ ע"א.

2. מצוה שאי אפשר לקיים ע"י אחרים

עיין ברמב"ם¹⁶ בהל' תלמוד תורה:

היה לפניו עשיית מצוה ותלמוד תורה אם אפשר למצוה להעשות ע"י אחרים לא יפסיק תלמודו, ואם לאו יעשה המצוה ויחזור לתלמודו.
וציין ב"כסף משנה", שמקורו מהירושלמי פ"ג דפאה:

נמנו וגמרו בעליית בית נתזא בלוד: התלמוד קודם למעשה. רבנן דקיסרין אמרין הדא דתימא כשיש שם מי שיעשה מעשה, אבל, אין שם מי שיעשה מעשה-מעשה קודם (ונוזכר חילוק זה גם בבבלי מועד קטן¹⁷)

נמצא לפי זה, שכל הקדימה שיש ללימוד על המעשה, וכפי שהתברר עד כאן, זה דוקא במצוות שאפשר לקיימן ע"י אחרים. אבל במצוות שאי אפשר לקיימן ע"י אחרים, לעולם חייב להפסיק תלמודו ולקיימן.
ועיין בקידושין¹⁸:

ת"ר: ללמוד תורה ולישא אשה ילמוד תורה ואח"כ ישא אשה וכו' ר' יוחנן אמר: דיחיים בצוארו ויעסוק בתורה (בתמיה) וכו'.
וכן נפסק להלכה כר' יוחנן ברמב"ם¹⁹ וז"ל הרמב"ם בהל' אישות:

ואם היה עוסק בתורה וטרוד בה והיה מתירא מלישא אשה כדי שלא יטרח במוזנות בעבור אשתו ויבטל מן התורה הרי זה מותר להתאחר, שהעוסק במצוה פטור הן המצוה וכל שכן בתלמוד תורה.

וכן נפסק להלכה בשו"ע אבן העזר סימן א'.

נמצא שתלמוד תורה דוחה מצות פריה ורביה. אם כן, מתעוררות כמה תמיהות:

1. הרי מצות פרו ורבו אינה מצוה שאפשר לקיימה ע"י אחרים ומדוע היא נדחית מפני תלמוד תורה? וכתב בשו"ע הרב²⁰, דאין לומר מפני שסוף סוף תתקיים המצוה בעתיד שהרי הרמב"ם מוסיף²¹:

16 פ"ג הל"ד

17 ט ע"א.

18 כט ע"ב.

19 פ"א מהל' תלמוד תורה ה"י, ופ"י מהל' אישות ה"י ב' - ג'.

20 בקונטרס אחרון.

מי שחשקה נפשו בתורה תמיד ושגה בה כבן עזאי ונדבק בה כל ימיו ולא נשא אשה אין בידו עון והוא שלא יהא יצרו מתגבר עליו", עכ"ל.

2. אם הרמב"ם משתמש בנימוק "העוסק במצוה פטור מן המצוה" לגבי תלמוד תורה, מדוע אי אפשר להשתמש בנימוק זה לגבי כל המצוות שאי אפשר לקיימן ע"י אחרים?

3. אם ללימוד יש קדימה על המעשה, מדוע מעשה שאי אפשר לקיימו ע"י אחרים קודם?

4. לימוד שאין לו השלכה מעשית בזה"ז כגון: קדשים וטהרות, האם אמנם אין לו זכות קדימה על המעשה?

הרמב"ם העדיף את נוסח הירושלמי "התלמוד קודם למעשה" כי הדגש הוא על הקדימה ולא על הערכיות.

2. גם הריטב"א שהסכים לפי רש"י שהתלמוד עדיף כי "נמצאו שניהם בידו", הסכים לפי הגאונים [רבינו חננאל, ערוך, שאלות] שבמקום שאנו מבודדים רק את המרכיב של ערך הלימוד, ללא הערך של מביא לידי מעשה, עדיף הקיום על הלימוד, ולכן הניח ר' יוחנן תפילין קודם ורק אח"כ לימד את התלמידים, כי לדעת הגאונים, לאגמורי לאחרים אינו נחשב ללימוד שמביא לידי מעשה, ומדוע נפרש שרש"י יחלוק על זה? והרי מפשטות לשון הגמרא נראה דוקא שהנימוק "מביא לידי מעשה" הוא לעיכובא בהקדמת התלמוד.

3. הרמב"ם נימק את הקדמת הלימוד למצות פרו ורבו בכך שהעוסק במצוה פטור מן המצוה, ולא בנימוק של שו"ע הרב³¹ שמצות ידיעת התורה עדיפה על מצות פרו ורבו.

4. ישוב הקשיים באופן אחר

לעולם מצות תלמוד תורה היא כדי לקיים וכדמשמע מהראשונים הנ"ל וקרא כתיב:

לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה למען תשמור לעשות ככל הכתוב בו כי או תצליח את דרכיך ואז תשכיל³².

וז"ל מדר"ר בחקותי³³: **אמר רבי אחא הלמד עמ"נ לעשות זוכה להקביל רוח הקודש מה טעם? "למען תשמור לעשות" וכו' ואין תשכיל אלא רוח הקודש" וכו' חזינן שחז"ל פירשו כך את הפסוק.**

[ואין לך מעלה יותר מרוח הקודש, כדאיתא בברייתא דרבי פנחס בן יאיר "רוח הקודש מביאה לידי תחיית המתים"].

ועוד תנן באבות, שהלומד עמ"נ לעשות הוי המדרגה הגבוהה ביותר וזוכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות. ולפי זה מה שמבואר בירושלמי³⁴ שאם לא יקיים מצוה המוטלת עליו ייחשב כלומד שלא עמ"נ לעשות, יש לפרשו כך:

מפני שהלימוד הוא ע"מ לקיים, לכן לא יתכן שהלימוד יהיה סיבה לאי קיום. הירושלמי רואה בכך תרתי דסתרי.

וז"ל **חידושי ר"ן**³⁵:

ומשני כשאפשר לעשותה ע"י אחרים עוסק בתורה ולא במצוות ואם לאו עוסק במצוות ולא בתורה דהמעשה עיקר ולא המדרש כנ"ל.

הנה הר"ן מציין למשנה באבות **"לא המדרש עיקר"** וכו' ומזה נראה דס"ל כהשאלתות שהלימוד הוא אמצעי למעשה ולכן היחס שבין לימוד למעשה הוא יחס בין אמצעי לתכלית, וכמו שכתבתי לקמן בד"ה: **"ונמצא לפי"ז וכו'.**

וכן כתב בתוס' רא"ש (שם) שהקשה מה מיוחד בתלמוד תורה שדוחה מצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים? הרי כל מצווה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים דוחה מצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים? ותירץ וז"ל:

32 יהושע א'.

33 ל"ה, ז'.

34 פ"ק ה"ב דברכות.

35 מו"ק ט ע"א.

ויש לומר דתלמוד תורה איצטריכא ליה דסד"א כיון שהלומד אינו אלא לצורך קיום המצוות יבטל תלמוד תורה מפני כל המצוות קמ"ל קרא או"ח פן תפלוס.

ומשמע מהרא"ש דקמ"ל קרא דתלמוד תורה עדיף על מצוה שאפשר לקיימה ע"י אחרים. כי סוף סוף המצוה מתקיימת אבל לגבי מצוה שאי אפשר לקיימה ע"י אחרים – הסלקא דעתך נכון, דכיון שהלימוד הוא כדי לקיים לא יתכן שבגלל הלימוד - לא יקיים. ועיי"ש ב"מועד קטן" 36 ועוד בחי המאירי.

וכן משמע ב"ברכי יוסף" 37 וז"ל:

ואפשר דהרי"ף והרא"ש וטור ושאר בנותיהן סברי דיש לחלק בין תלמוד תורה למצוות דדוקא לגבי מצוה אמרו העוסק במצווה פטור מן המצווה אמנם בתלמוד תורה כיון דעיקר התורה ללמדנו מעשה המצוות ולא המדרש הוא העיקר וכל יקר תפארת גדולת תלמוד תורה אינו אלא שמביא לידי מעשה להכי פוסק מדברי תורה לקיים המצוות.

ונמצא לפי"ז שמאותו הטעם שהלימוד קודם למצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים – לימוד כאמצעי למעשה – הוא נדחה מפני מצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים, כי אם לא ידחה את הלימוד, הפך הלימוד למטרה ולא נשאר אמצעי. אמנם לפי ריטב"א ורש"י בקדושין "שנמצאו שניהם בידו" צ"ל דאף שאין הלימוד אמצעי ויש לו תוכן עצמי כנ"ל, מ"מ זהו גדר בתלמוד תורה לעיכובא, שיהא הלימוד עמ"נ לעשות. מיהו, רש"י בב"ק, ר"ת, שאילתות, רא"ש ור"ן ס"ל דהלימוד מהווה אמצעי לקיום [וכ"כ רד"ק בהקדמתו וראבי"ע בפי' ואתחנן].

ומה שהקשה שו"ע הרב מלימוד קדשים וטהרות בזה"ז - צריך לומר שכל לימוד שמביא לידי מסקנות הוא בבחינת "מביא לידי מעשה" כי יש קשר בין כל חלקי התורה.

ועיין רמב"ם פ"ד ה"ח מהל' סנהדרין:

ויש להם למנות כל מי שירצו לדברים יחידים והוא שיהי ראוי לכל הדברים. כיצד חכם מופלא שראוי להורות לכל התורה כולה יש לב"ד לסמוך אותו וליתן לו רשות לדון ולא להורות באיסור והיתר וכ"ו.

ומקורו בירושלמי פ"ק דחגיגה³⁸, ואע"ג דהתם קאמר לאפוקי סומא שאינו יכול לדון בכל הדברים (סומא פסול לחליצה ק"ע) - לא מיירי דוקא בפסול הגוף, וז"ש "חכם מופלא" וכ"ו וכ"כ בלח"מ להדיא.

36 ט ע"א.

37 או"ח סי' ל"ח.

משמע שיש חסרון בעצם הדבר שידיעת התורה היא באופן חלקי, בגלל הקשר שיש בין כל חלקי התורה, ואף שבוודאי קיים דין קדימה ללימוד לאותם נושאים שנוהגים הלכה למעשה בזה"ז³⁹, מ"מ לכל התורה כולה יש בחינה של "מביא לידי מעשה" ביחס לשאלת חז"ל מה קודם תלמוד תורה או מעשה? וכן משמע מסתימת לשון הרמב"ם בפ"ג הל' ג' שלגבי כל התורה כולה אמר "לפיכך התלמוד קודם" וכו'.

ולפי"ז דברי הרמב"ם כפשוטם: "לפיכך התלמוד קודם" וכו' זהו הנימוק הבלעדי, ובנוגע לדחיית מצות פרו ורבו בגלל לימוד תורה, צ"ל כמו שכתב שו"ע הרב שכיון שקיום המצוה מבטל את ידיעת התורה מכל וכל הנזק מביטול מצות תלמוד תורה מכל וכל מתפשט לכל קיום התרי"ג מצוות, והכל בגלל מצוה פרטית אחת, ולא שייך לומר שלומד שלא על מנת לעשות וכמ"ש לעיל.

ובכל זאת לא השתמש הרמב"ם בנימוק של "תלמוד קודם שמביא לידי מעשה", כי כאן גורם הלימוד לביטול המעשה – מצוות פרו ורבו, מה שאין כן במצוות שאפשר לקיימן ע"י אחרים, דמ"מ המצוה מתקיימת.

לכן השתמש הרמב"ם בנימוק של "עוסק במצוה פטור מן המצוה". [וזהו שכתב הרמב"ם שם: "ואם היה עוסק בתורה וטרוד בה" וכו' וכך צריך להיות, כי מצות תלמוד תורה קודמת למצות פרו ורבו (בן י"ח לחופה)].

אבל בסוגיה בקדושין כאשר נשאלה השאלה מה עדיף: תלמוד או מעשה? (פירוש – במעשים שאפשר לקיימם ע"י אחרים) אי אפשר לפתור את השאלה ע"י הכלל של "העוסק במצוה פטור מן המצוה", כי אדרבא, אולי עדיף שילך קודם ויעסוק בכל מיני צדקה ויפטר מתלמוד תורה מאותו הנימוק "העוסק במצוה פטור מן המצוה". ואולי זה עדיף וכמו שפירש בשאלתות.

ולכן הגמ' מכריעה ע"פ הסברא "גדול תלמוד שמביא לידי מעשה". פירוש – איך ידע אדם לקיים ללא לימוד? וכמו שפירשו הרמב"ם בפ"י המשנה בפאה והשאלתות.

וז"ל הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשנה: "ומי שאומר על ע"ה שהוא חסיד אינו אלא מכחיש דברי חכמים שהחליטו בזה החלטה גמורה, וגם מכחיש את המושכל. ולכן תמצא המצוה בכל התורה ולמדתם ואח"כ לעשותם" עכ"ל. אי"כ אין אפשרות אחרת. חייבים להדגיש תחילה את הלימוד.

38 הלכה ח'.

39 וכ"כ שו"ע הרב פ"ב הל"ט.

לסיכום

ביחס שבין לימוד תורה וקיום מצוות יש שלשה עקרונות:

1. לגבי מצוות שאפשר לקיימן ע"י אחרים – יש קדימה ללימוד, מעבר לכלל של "העוסק במצוה פטור מן המצוה", כי הלימוד מביא לידי מעשה ולא עם הארץ חסיד. (מסתימת לשון הרמב"ם משמע שזה כולל גם את חלק הגמרא – דהיינו לפלפל ולהבין דבר מדבר. ודלא כמו שכתב השל"ה שאחר שגמר לימודו עדיף ליזום מעשי מצוות).
2. לגבי מצוות שאי אפשר לקיימן ע"י אחרים, חייב להפסיק את לימודו, כי הלימוד הוא עמ"נ לעשות.
3. לגבי כל מצוה שהיא, אם כתוצאה מקיומה תתבטל מצות ידיעת התורה מכל וכל, פועל הכלל "העוסק במצוה פטור מן המצוה". [ייתכן לומר לפי"ז כי אף שאין מטרת הלימוד בישיבות היום להגיע לידיעת כל התורה כולה (כמטרה השווה לכל נפש) - מכל מקום יש לישיבה מטרה חינוכית ליצור בסיס וקשר בין התלמיד ללימוד תורה, באופן שקשר זה ילווה אותו בכל חייו. לכן לגבי כל מיני מצוות שתלמיד ישיבה מתלבט בהן (כגון חתונות, העברת שיעורי תורה בכל מיני מסגרות שאינם בתוכנית הלימודים של הישיבה, פעילות פוליטית, נסיעות הביתה בגלל כיבוד אב ואם, ועוד רבים שאי אפשר כרוכלא לפרטן...נראה שאם מספר המצוות גדל והולך באופן שאין ראשו ורובו של התלמיד שקוע בלימודים בישיבה, וממילא גם אין המטרה החינוכית של הישיבה מושגת, יש לצמצם ולדחות חלק מקיום המצוות אף אם אי אפשר לקיימן ע"י אחרים].

5. ערך לימוד תורה מול ערך קיום תורה [על פי המהר"ל]

בודאי שערך לימוד התורה הוא ערך נעלה מאד, כי בתלמוד תורה מתקשר הלומד לתורה ע"י מחשבה ודיבור. מה שאין כן מעשי המצוות שהן התקשרות לתורה ע"י מעשה גשמי.

ע"י ירושלמי בפאה⁴⁰ " **וחד אמר אפילו כל מצוותיה של תורה אינן שוות לדבר אחד מן התורה**".

וע"י בבבלי סוטה⁴¹: " **כי נר מצווה ותורה אור**" – שהתורה מגנא ומצלא.

וע"י במשנה אבות פרק ו': " **ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים**".

ולכן לכאורה קשה לנו להבין מדוע " **אין המדרש עיקר אלא המעשה**", ומדוע הלימוד עמ"נ לעשות הוא לעיכובא במצות תלמוד תורה, ובלא זה נוח לו שלא נברא. ומדוע כל הקדימה שיש ללימוד על המעשה תלוי בנימוק שהלימוד מביא לידי מעשה, ובלא זה אין ללימוד קדימה (וגם לשיטת רש"י קדושין וריטב"א).

אבל כבר עמד המהר"ל מפראג על מדוכה זו, ותירץ בכמה דרכים:

" **בנתיבות עולם**"⁴² כתב וז"ל:

כי המצווה שהיא ע"י מעשה האדם שנעשה ע"י גופו הגשמי היא קרובה יותר אל האדם הגשמי וכו'.

השאלה אינה מה עדיף: דבר רוחני או דבר גשמי, אלא מה חיוני יותר עבור האדם. לכן גם ר' טרפון שסובר " **המעשה גדול**" יכול להודות בערך הגדול של לימוד תורה, ומ"מ מצד מדריגת האדם שהוא גשמי - המעשה חיוני יותר, כי אם לא יקיים את המצוה יש חסרון באדם, וזה גרוע יותר מהפסד המעלה של לימוד תורה.

ע"י פי"ז מ"נתיב התורה", ובתחילת הדרוש על מצוות, ובפי"ג משנה י"ז ב" **דך החיים**". וז"ל **בדרוש על המצוות**:

אין הכונה בתורה שנתן הש"י החכמה לבדה. רק שהיא מורה לאדם המעשה אשר יעשה, מה שאין בזולת מן החכמות שאין כוונת תכליתם אל המעשה רק עצם החכמה בלבד. אבל התורה צריכה לשניהם להבין החכמה שבמצוותיה לעשותם עפ"י הידיעה ההיא. לכן

40 ג ע"ב.

41 כ"א ע"א.

42 נתיב התורה פי"א ד"ה "ובפי"ק דמו"ק וכו'".

יפול בזה לשון תורה הכולל שניהם להורות להם הידיעה בם ואת המעשה אשר יעשה כי אם אין מעשים אין תורה וכו'.

כי אין התורה כשאר חכמות ששיגם האדם מעצמו ולא נתנו לו מהש"י בעצם, כמו התורה שמצד עצמה אין חיבור אל האדם כלל כאשר היא שכל אלוקי נבדל, לכן צריך להתעצם ולהתחבר אליה במעשה ובדיעה.

וז"ל בפ"י ז' מ"נתיב התורה":

כי התורה היא שכלית ואינה שייכת לאדם שהוא גשמי, רק ע"י המצוות שהם מתיחסים לאדם לגמרי וכו'...

כי האדם והתורה הם שני דברים נבדלים זה מזה ואינם שייכים זה לזה, שהאדם הוא חומרי והתורה היא שכל פשוט, אבל המצווה שהיא תלויה במעשה אשר המעשה שייך אל הגוף והגשם, ועל ידי זה האדם ראוי אל התורה השכלית" וכו'.

וז"ל ב"דרך החיים" פ"ג:

כי יש לך לדעת כי האדם בחכמתו הוא נכנס במדריגה העליונה וכאשר האדם מצד עצמו דהיינו מצד המעשים אין ראוי לה וכו'. וכן כאשר יש לאדם חכמה יותר מן מעשיו נכנס במדריגה אשר אין ראוי לו ובשביל כך התורה היתירה אשר יש לו לפי ערך מעשיו היא אליו סם המוות וכו'.

המהר"ל מסביר שאדרבא, בגלל מעלתה של התורה, היא אינה שייכת מצד עצמה לאדם זאת מדרגה שכלית שאינה ראויה לאדם הגשמי, ומסוכן להיכנס במדריגה שאינה ראויה לאדם, שמא תיעשה לו סם המוות!

השייכות של האדם לתורה באה ע"י המצוות המעשיות ונראה שכוונת המהר"ל היא שע"י קיום הצד המעשי שבתורה נוצרת השייכות ללימוד תורה, כי התורה מורה לו את המצוות שעליו לקיים. ולכן דרושה ידיעת התורה לאדם וממילא גם שייכת לאדם, כדי להבין **"ולעשות עפ"י הידיעה ההיא"**.

וזהו תוכן מצות לימוד התורה – להורות לאדם את המצוות שעליו לקיים, ולכן מדגיש המהר"ל⁴³ **"להבין החכמה שבמצוותיה ולעשות עפ"י הידיעה ההיא"**.

האדם זקוק לידיעה כדי לעשות על פיה. לכן יש לאדם שייכות ללימוד תורה, **וממילא הוא כבר זוכה גם לכל המעלות שהתורה נותנת לאדם.**

שיטת המהר"ל שהקשר של האדם לתורה בא ע"י הצד המעשי שלה הדרוש לאדם, מתאימה למסקנה העולה מכל שיטות הראשונים שהעדפת לימוד תורה על פני קיום מצוות נובעת מהקשר שבין הלימוד למעשה. אפילו הריטב"א שסובר שיש ללימוד תורה עדיפות ערכית על המעשה, מודה שהמעשה עדיף על לימוד תורה לאחרים, כיון שלימוד לאחרים אינו מביא את המלמד לידי מעשה, וכמו שנתבאר לעיל.

ואף שהמהר"ל⁴⁴ פירש "גדול תלמוד שהתלמוד מביא לידי מעשה" – שהתלמוד גדול באופן ערכי מהמעשה כיון שהתלמוד פועל על האדם לעשות מעשים כשם שהזרע מוליד ומצמיח את האילן.

ב"דרוש על המצוות" חוזר המהר"ל על אותם הדברים, אבל מוסיף וממק מנין יש ללימוד את הכח להוליד מעשים באדם: **"שלא נתנה כי אם לתכלית המעשה לא לזולת זה כמו שאמרנו"**

ועוד כתב שם וז"ל: **"ומפני כי התורה נתנה בשביל המעשה לכן היא הסבה והתחלה למעשה שיצא לפועל"**

כלומר – כחה של התורה נובע מהייעוד שלה – והייעוד שלה הוא להוליד מעשים של עבודת ה'. **"לא לזולת זה"** !

נמצא שגם דברי מהר"ל אלו בענין **"גדול תלמוד"** וכו' מתאימים לדבריו בענין השייכות של האדם לתורה ע"י הצד המעשי שלה שדרוש לאדם, כי אותו הלימוד שהאדם זקוק לו כדי לקיים, הוא הוא הלימוד שמוליד מעשים אצל האדם.

לא מתקבל על הדעת שלימוד תורה שאינו מביא לאדם הדרכה מעשית הוא יהיה הלימוד ששייך לאדם והוא יוליד את המעשים. גם לא נראה שהמהר"ל יחלוק על מסקנה העולה מכל שיטות הראשונים.

יתר על כן, המהר"ל כותב בכמה מקומות שלימוד שאינו מכוון את ההלכה אינו לימוד. וז"ל בהקדמה לתפארת ישראל:

אמנם נראה לומר כמו שאמרנו כי לכך מברכין לעסוק בדברי תורה כי ללמוד תורה לא שייך רק על מי שלמד תורה ומכוין ההלכה לאמתתה שבה שייך למוד תורה אבל מי שאינו מכוין ההלכה על אמיתתה אין זה למוד וכו'.

ומה יאמר המהר"ל על לימוד שמלכתחילה לא בא עמ"נ לברר את ההלכה?

וז"ל מהר"ל בדרוש על המצוות :

גם כשביל שעיקר לימודו בפלפול שאינו אמיתי ואינו הלכה למעשה
איך יגרום לימוד הזה את המעשה"? הרי להדיא כמו שכתבתי.

לסיכום

אף שהאדם מתעלה ע"י לימודו, הוא אינו לומד כדי להתעלות. ואף
שהאדם דבק בהי"ת ע"י לימודו, הוא אינו לומד כדי להידבק. עכ"פ לא
כמטרה ראשונית.

האדם אינו ניגש ללימוד תורה עפ"י נטיית לבו. אלא כדי למלא אחר
המטרה שלמענה ניתנה התורה לאדם והיא לתת לאדם הדרכה מעשית
בעבודת ה', "ולא לזולת זה"! כי מצד מדרגת האדם התורה שייכת אליו רק
מצד זה, וממילא יזכה האדם גם למעלתה של התורה שהיא גדולה מאוד.
ואף שודאי קיימים שלבים בלימוד תורה כגון למגמר והדר למסבר, או לימוד
בקיאות כהכנה ללימוד עיון, מ"מ הכל צריך לשרת את המטרה: קיום
התורה עפ"י מה שלמד.

הכללים העולים מסוגיה זאת:

1. יש להבדיל בין שני דברים – מעלתה של התורה, ושייכות
האדם אליה.
2. ע"י יצירת השייכות, זוכה האדם גם למעלתה.
3. את השייכות אפשר למצוא רק בקשר שבין לימוד ומעשה.
4. הקשר בין הלימוד למעשה מתבטא בגדרים ההלכתיים של
תלמוד תורה: החובה להפסיק את הלימוד עבור הקיום ["לומד
עמ"נ לעשות"] ומאידך גיסא החובה להקדים את הלימוד לקיום.
["גדול תלמוד שמביא לידי מעשה"]
5. ע"י ריבוי במעשים מודגשת שייכות האדם ללימוד. ["מעשיו
מרבבים מחכמתו"]